

197

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА IX

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNOGORA

ЗА СЕПТЕМБАР

CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРИОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

С Р П С К О О Г Л Е Д А Л О ¹⁾

(ДРУГО ИЗДАЊЕ. ЦЕТИЊЕ 1895.)

Ова је књига у пошљедње вријеме била толико ријетка, да се није могла ни купити, ни позајмити; тако, прије десет год., ми смо је морали за себе преписати, позајмивши је од једнога љубитеља књижевности. А сада је може имати сваки, који оће и има потребу. Па за то морамо од свега срца благодарити ономе, који је то ново издање покренуо.

Тек сада ми можемо прозборити коју о овој књизи, која је врло важна у многим погледима.

Међу изворима историје, осим писменијех докумената, заузимају своје мјесто народна предања, понајвише у поетичној форми, у форми пјесме или приче.

Грчке народне рапсодије, скупљене уједно под именом Омера, једино дају нам појам о десетогодишњем, тако званом тројанском рату, и у исто вријеме представљају најљепше слике и карактеристике из онога стародревног грчког доба. На Истоку исти значај имају у Индији драме и поеме Махабхарата, Рамајана, Сакунтала и др., а у Персији Шахнаме (књига Царева). Германски народи имају своју „Еду“, у којој се представља историја Нибелунга и других њихових хероја. У Шпанији тако звани „Romances“ преставаљају борбу шпањолску противу Мавра и између себе, оклен су потекле пјесме о Родригу Диациу (XI в.), познатом више под именом Сиде, које му набедоше араби (што значи — господин, властелин), из којих је славни француски драматург — Корнељ поцрпио материјал за своју класичну драму под истим именом.

Историја сваког народа почиње се предањем и пјесмом, које после улазе и у писмене кронике, анале или летописе. Због тога почетна историја сваког народа мијеша се с народним предањем и поезијом. То можемо виђети и код Словена.

1) Ми стављамо први наслов, који је некаквом случајном погрешком промијењен у новом издању, али налази се и у њем истом на сваком табаку овдола; па никад у другој форми оно се није ни спомињало — и по духу српског језика не може друкчије бити.

Ческа историја почиње се предањима о Чеху и Љеху, о Љубуши и Пржемислу, о Ђевојачком рату и т. д., које је узео у своју хронику Космас; код Пољака тако исто постоје предања о Круку, Пјасту и др.; код Руса — о Рурику, Синесу и Трувору; код Срба — Дукљански поп међу фактима чисто историчног карактера уплео је драгоцјену, поетичву причу о св. краљу Владимиру.

У руском летопису Нестора пуно је епизода, забиљежених по народном предању с поетичним карактером, као на пр.: о војштењу на Цариград Олега, Игора, Свјатослава; о битци с Мамајем, о ратним подuzeћима књажева противу Половаца и других азијатских народа, откуда је потекла и позната пјесма „Слово о полку Игореву.“ Српска историја од Косовске битке сва је испјевана народом у пјесми, без које ми не би знали о њој готово ништа, без мало сухижех и голијех факата.

И то још треба додати, да су за историчара важни не само факти, који могу бити забиљежени у каквим сувременим запискама, него и дух народа, који се најбоље види у пјесми, као у огледалу. При том народ, и ако често пута брка хронологију и имена, боље схваћа смисао факата и боље умије оцијенити људске карактере. Зато с овим треба да се рачуна историчар. Догађаји и године, забиљежени у летописима, мемоарима и другим сувременим запискама, представљају собом мртви материјал, који прави историчар оживљује проучавањем народног духа сликама и карактеристикама из народног живота, који се најбоље огледа у народним умотворинама. Такви значај за историју Црне Горе има „Српско Огледало,“ што је сигурно имао на уму његов први издавалац владика Раде, бесмртни српски пјесник, који је увијек мислио о прошлости и будућности свог паћеничког, али слвног народа. Д. Милаковић у својој „Историји Црне Горе“ много се је користио „Српским Огледалом;“ а пријед њега Симо Милутиновић у тексту своје историје наводи цијеле пјесме; али као што стоји у предговору к првом издању „Срп. Огл.“ „од црногорскијех пјесама ово није ни десети дио и зато и унапријед настојаће се, да се објелодане и она јунаштва, о којима сада овђе није ни споменуто.“ И заиста из Куча, гђе је било толико знатних бојева, забиљежена је само једна пјесма, а из Црмнице — ниједна; а да не зборимо о Васојевићима, који тада још нијесу ни припадали Црној Гори.

Даклен, прије свега треба попунити ову збирку, продужити прикупљање новијех пјесама. У том правцу већ се је отпочело радити, и колико је излазило и излази часописа и

других издања у Црној Гори, увијек може се наћи по ђешто из народних умотворина. По томе се можемо надати, да се тај рад прибирања новог материјала може продужити, тим више што с напретком школа у Црној Гори увеличава се број људи писмених, свјесних тога посла, способних за такав рад.

Није наша намјера да се упуштамо у расправу о овом раду прикупљања новог материјала и његовог редактирања; за то има доста упутстава и примјера. Само ћемо изразити наше мишљење односно тога, што би жељети било, да се учини с оним материјалом, који је већ готов и издат.

Што се тиче српских пјесама В. Караџића, њима се користе научењаци — историци, филолози и естетичари, тумаче их и чине теоретичне закључке. Умјесто полумитолошког Марка Краљевића појављује се исторични карактер; у Бановићу Страхини нашли су зетскога Страшимира Балшића. Не знамо, је ли била подвргнута критици пјесма о женидби Максима Црнојевића, једна од најљепших пјесама у збирци В. Караџића (књ. II, Беч 1875 г. Н^о 89); али има и она, што би требало протумачити, и то се очекује прије свега од самих Црногораца, којих се тиче њезина садржина. Тако, у њој се пјева, како Иван-бег Црнојевић, шиљући писма на различита мјеста своје државе с позивом у сватове, пише трећу књигу

Ломну Кучу и Братоножићу

На војводу Лимовић Илију.

А четврту књигу оправно,

Прати књигу у Дрекаловиће (ст. 299—309).

Да је било Куча и без Дрекаловића, и прије њих, то је исторички факт, као што и сад сви Кучи нијесу Дрекаловићи. Али Дрекаловићи, као потомци неког Дрекала, у вријеме Иван-бега (+ 1490 г.), још нијесу ни постојали, јербо Марино Болица Которанин у свом опису Скадарског Санџака, који је писао 1614 г. и у којем рачуна Црну Гору и Куче, познавао је лично његова младог сина Лала, а сигурно је познавао и оца му. Даклен, Дрекале дошао је у много доцније доба, а о његовом племену не може бити ни ријечи. А што се тиче војв. Ликовић Илије, ми не знамо другог без Илије Радоњина Дрекаловића, из браства Иликовића, који је у своје вријеме био јак и знатан у цијелој Зети и у сношајима с глад. Василијем и с Русијом потписивао се „воевода и губернатор бердскій“ (1755 г.)²⁾

По овоме мјесту би смо рекли, да је оно надовезано тек на крају XVIII в. Али има и друго нешто, што напротив покази-

2) М. Драговић. — Митроп. Черног. Вас. Петр. С. Петерб. 1882 г.

ва, да је цијела пјесма потекла у старо доба. А то је спомињање ријеке на Цетињу. Ево како збори пјесма:

Није шала, није шуркулија,
Од Жабљака до Цетиње воде
Ударен је чадор до чадора,
Коњ до коња, јунак до јунака,
А барјаци, како и облаци (404—408).

И још, наређујући да пуцају топови, Иван-Бег препоручује:

„Хабер подај у сватове,
Нек се наша браћа ослободе,
Нек одмакну коње од обале,
Од студене, од воде Цетиње,
Е се могу коњи покидати,
У цетињску воду поскакати;
Браћу нашу кићене сватове
Из убаха ватати грозница.“ (544—551).

В. Караџић при овоме ставља примједбу да се то односи на р. Морачу, а р. Цетиња налази се чак у Далмацији.

Нама је овђен познато, да је на Цетињу била некад ријека и толико велика, да су преко ње морали начинити мост. Трагови ријеке и моста могли су се виђети до скоро, а спомиње се то и у старијем документима. Дакле није чудо, што се р. Цетиња спомиње у пјесми, која је поникла у старо доба; а у доцније доба некакав пјевач надовезао је још више у смислу увеличавања, као што се уопште у народној пјесми допуштају најневјероватније иперболе.

Задаћа је критике, да одвоји старо од новог, да разјасни и протумачи оно, што се сада чини невјероватним, или да одбије оно, што је њој надовезано у доцније доба и не одговара истини.

Па што да зборимо о времену Иван-бега, са којим нас раздваја цијела провала од 5 вијекова и великих преврата, кад је цијело старо насеље гинуло, а његово мјесто заузимало је ново, које није имало никакве традиционалне везе са старим насељем и његовим предањима; — када ми неразумијемо потпуно ни пјесме много доцнијег доба, у којијема учествоваше предци садашњег нараштаја? Скоро годину дана траје спор о Вуку Раслапчевићу и још нијесу с њим начисто; а проучавајући „Српско Огледало“ с гледишта етнографског, да прибегнемо факта односно начина црногорског раговања, ми смо наишли на многе ствари, које су за нас непојмљиве или представљају противурјечија. Показаћемо то у неколико примјера.

У „Срп. Огл.“ има двије пјесме о ударању Турака на с. Трњине (у Малијема Цуцама): једна од г. 1717 (пјесма IX), друга 1722 (п. XI). У обје те пјесме нападај иде од Ерцеговине: у првој напада Синан-бег Ченгић од Гацка, у другој бег Љубовић из Невесиња уз припомоћ требињског паше Хусеина, његовог рођака. У обје пјесме једнаке су цијељи: похарати кулу кнеза Рогана, који је много јада задавао Турцима, и заробити његову љубу, скоро доведену, која се гласила својом љепотом и другијема врлинама.

У оба случаја турци страдају, а Цуцама припомажу у томе чевљани; а кад доводе заробљенике на Чево, да њих вргну на откупе, томе се противе чевске жене и особито

„Вјерна љуба кнеза Моисија,
Баш од Чева, мјеста крајичнога,“

и сваки од заробљених ага и бегова би посјечен.

Очигледно је, да је то један исти догађај, испјеван у двије пјесме, које једна другој служе као варијанте, као што у збирци Вуковој „опет то, мало друкчије.“

Није могуће да би турци, погинувши један пут, у размаку од 5 година дошли на исто мјесто да погину. Па и године се с тиме не подударају. Управ, у другој пјесми (XI, 1722 г.) Христина кнеза Моисија спомиње, да су црногорци погинули од Ђуприлића (1714 г.) *ономлани*, а на другом мјесту казује, како је она била заробљена бегом Љубовићем текођер *лани* (1714 г.) и робовала је њему годину дана. По овоме удар на Трњине могао је бити друге године по похари Ђуприлића и најдаље 1716 г.; али никако 1722.

У пребијању за погинуле у обје пјесме спомиње се једнако

А Диздара од Клобука Зука
За сокола Мандушића Вука;

и у другој —

Мурић Зука за Мандушић Вука.

У истим пјесмама спомињу се, као погинули од пређе Мићуновић (IX, 115 и XI, 188), Букановић (IX, 113), два Балећића (IX, 116), Томановић (IX, 114 и XI, 190), Мрваљевић (XI, 192) и Вукац арамбаша (XI, 194); али кад су они погинули? од Ђуприлића, или у другом каквом случају, о томе ништа се не збори у пјесми „Ђуприлић Везир“, 1414 г. (VIII); као што се не спомиње ни погибија 9 брата војводе Милића у цркви св. Петке; него се спомиње у другој пјесми, кад чевски кнез Мојија позива војв. Милића:

„На ноге се, Милићу, војвода,
И покупи Цуце и Бјелице и т. д.
Е да би ти Бог и срећа дала,
Девет брата твојих да осветиш,
Девет брата, као Југовића,
Те их лани (и опет лани) турци посјекоше
У бијелу цркву свету Петку,
Што не кћеше цркву оставити,
Да је Турци без крви опале!“ (XI, 104—114).

Из исте пјесме дознајемо да

Ђегођ бјеше од боја главара,
На вјеру их посјекоше Турци
На ситницу на Ораховицу;
А остали, који погнбоше,
Од велике војске Ђупрелића,
Ђегођ бјеше лакца и бојника —
Све погибе, ништа не остаде
До момчади луде и невјеште
И црнијех удовица (XI, 79—87).

Ове пјесме попуњавају пјесму о Ђупрелићу, која је врло кратка због тога, што је пораз био такав, да није било до пјевања. Ово исто се потврђује и пјесмом XVIII, у којој Никац од Ровина опет спомиње ову страшну погибију, која је оставила задуго своје тешке пошљедице, и збори својим побратимима:

Турци су се последили љуго,
Ђе је умр'о владика Данило,
Погинуо Мићуновић Вуче
С побратимом Ђурашковић Јанком,
Ђе остала земља без главара.“ (28—33).

У пребијању у пређашњим пјесмама спомињу се, као погинули, још Томановић и Вукац арамбаша, овијема ријечима:

А Мскића за Томановића (IX, 114)
и — Јагличића за Томановића (IX, 191)
и сувише — А Јаганца турску буљукбашу,
За нашега Вукца арамбашу (XI, 194—95).

Иза овога чудновато је наћи пјесму, у којој се Вук Мићуновић опет налази у боју око 1758 г:

Е се друга чета подигнула
С Чева равна и од Велестова,
А пред четом добре арамбаше:
С Велестова Мићуновић Вуче,
А од Чева Балетић Вукота и т. д. (XXI, I, 92 и даље).

Наставиће се.)

ЧЕТИРИ ДАНА С КЊАЗОМ НАСЉЕДНИКОМ НА ЛОВЋЕНУ.

(С в р ш е т а к.)

Ја нијесам чуо кад се Насљедник дигао, али сам чуо шаку у ребра друга, који је спавао до мене и ријечи, кад ми рече: „диг' се, спавалче, видиш! Насљедник се дигао.“

Није, можда, ни потоњу ријеч био изрекао, кад сам ја већ био на ноге; а како ми није требовако много док се обучем и обујем, јер нити сам се био свуковао, нити изувао, то у исти час био сам готов, да кренем.

Изгледаше ми с почетка, да сам се уморан дигао, али пошто изађох испод шатора, и дахнух оног чистог ловћенског ваздуха, пошто се умих и напих судене воде с Иванових Корига, и попих једну добру црну кафу, постадох здрав као риба; чињаше ми се, да бих жива вука на брзине ухватио. Опасих фишеклук, подбих пушку, па одмах с друштвом заједно пред шатор насљедников.

Не траја много, а Он изађе испод шатора. Чињаше нам се да нам изгледа веште него обично здрав, весео и задовољан, а љубак и умиљат као вазда. Назва нам „добро јутро, браћо!“ — а ми му сви као из једног гласа одвратисмо: „Бог ви га дао и живјело Ваше Височанство.“ За тим, по Њиховом насљедном обичају, запита свакојега редом, како је који спавао и како се осјећа; па онда: „оћемо ли?“

* * *

Тек рујна зора бијаше раширила своја златна крила иза комских врхова, кад млади Књаз бијаше засијо са својом младом пратњом у бусију на врх Трештаника. Свак бијаше ухватио своје мјесто и не дишући са заветом пушком чекаше дивљи плијен — кад рујна зора рашири свој златни вео по плавоме небу.

Спрам румене јутарње зоре погледах на сахат, и сказаљке четири показиваху. Звијезда бијаше нестало кад пушке од Мај-

ЧЕТИРИ ДАНА С КЊАЗОМ НАСЉЕДНИКОМ НА ЛОВЉЕНУ.

(Свршетак.)

Ја нијесам чуо кад се Насљедник дигао, али сам чуо шаку у ребра друга, који је спавао до мене и ријечи; кад ми рече: „диг' се, спавалче, видиш! Насљедник се дигао.“

Није, можда, ни потоњу ријеч био изрекао, кад сам ја већ био на ноге; а како ми није требовако много док се обучем и обујем, јер нити сам се био свуковао, нити изувао, то у исти час био сам готов, да кренем.

Изгледаше ми с почетка, да сам се уморан дигао, али пошто изађох испод шатора, и дахнух оног чистог ловљенског ваздуха, пошто се умих и напих судене воде с Иванових Корига, и поших једну добру црну кафу, постадох здрав као риба; чињаше ми се, да бих жива вука на брзине ухватио. Опасих фишеклук, подбих пушку, па одмах с друштвом заједно пред шатор насљедников.

Не траја много, а Он изађе испод шатора. Чињаше нам се да нам изгледа веће него обично здрав, весео и задовољан, а љубак и умиљат као вазда. Назва нам „добро јутро, браћо!“ — а ми му сви као из једног гласа одвратисмо: „Бог ви га дао и живјело Ваше Височанство.“ За тим, по Њиховом насљедном обичају, запита свакојега редом, како је који спавао и како се осјећа; па онда: „оћемо ли?“

* * *

Тек рујна зора бијаше раширила своја златна крила иза комских врхова, кад млади Књаз бијаше засијо са својом младом пратњом у бусију на врх Трештаника. Свак бијаше ухватио своје мјесто и не дишући са запетом пушком чекаше дивљи плијен — кад рујна зора рашири свој златни вео по плавоме небу.

Спрам румене јутарње зоре погледах на сахат, и сказаљке четири показиваху. Звијездâ бијаше нестало кад пушке од Мај-

ЧЕТИРИ ДАНА С КЊАЗОМ НАСЉЕДНИКОМ НА ЛОВЉЕНУ.

(Свршетак.)

Ја нијесам чуо кад се Насљедник дигао, али сам чуо шаку у ребра друга, који је спавао до мене и ријечи; кад ми рече: „диг' се, спавалче, видиш! Насљедник се дигао.“

Није, можда, ни потоњу ријеч био изрекао, кад сам ја већ био на ноге; а како ми није требовако много док се обучем и обујем, јер нити сам се био свуковао, нити изувао, то у исти час био сам готов, да кренем.

Изгледаше ми с почетка, да сам се уморан дигао, али нешто изађох испод шатора, и дахнух оног чистог ловљенског ваздуха, пошто се умих и наших судуне воде с Иванових Корига, и попих једну добру црну кафу, постадох здрав као риба; чињаше ми се, да бих жива вука на брзине ухватио. Опасих фишеклук, подбих пушку, па одмах с друштвом заједно пред шатор насљедников.

Не траја много, а Он изађе испод шатора. Чињаше нам се да нам изгледа веше него обично здрав, весео и задовољан, а љубак и умиљат као вазда. Назва нам „добро јутро, браћо!“ — а ми му сви као из једног гласа одвратисмо: „Бог ви га дао и живјело Ваше Височанство.“ За тим, по Њиховом насљедном обичају, запита свакојега редом, како је који спавао и како се осјећа; па онда: „оћемо ли?“

* * *

Тек рујна зора бијаше раширила своја златна крила иза комских врхова, кад млади Књаз бијаше засијо са својом младом пратњом у бусију на врх Трештаника. Свак бијаше ухватио своје мјесто и не дишући са запетом пушком чекаше дивљи плијен — кад рујна зора рашири свој златни вео по плавоме небу.

Спрам румене јутарње зоре погледах на сахат, и сказаљке четири показиваху. Звијезда бијаше нестало кад пушке од Мај-

сторског Ждријела, па свуђ иза Дебелог Бријега и Коловира (у нашу границу, јер ту је близу и Аустријска) у један мах запуцаше. Хајка и лов се отпоче. Тако је то трајало до 8 ура.

На једанпут чу се глас Насљедников са врх Трештаника: „убих,“ а иза тога грохот пушака и јасни гласови младијех ловаца ће по два и два из гласа пјевају! Бусија, у којој и ја бијах, одговори пушкама и пјесмом.

Сви смо промислили, да је Насљедник убио вука, па, знајући како би му мило било, да ослободи тамошње сиромаше од тог сточијег крвника, који се до назад неволико дана у планину показао бијаше, и ми се сви овеселисмо.

Почесмо се прикупљати на један равни бријег на помолак Глада, — његушког катуна у подножју горе трештаничке и Коловира. С нестрпљењем очекивасмо кад ће Насљедник из горе изаћи, и већ се бијасмо подијелили у странке. Једна, у коју и ја бијах, почисто држаше, да га је убио; а други, који боље познаваху Његове досјетке, сумњаху, мислећи час тако, а час тако.

Богме, не би много, изађе Насљедник. И сребрни зраци сунца, које се иза Трештаника помаљаше, освијетлише бријег на који стајасмо. Око Насљедника прикуписмо се приличан број ловника, а два момка се по озад издвојила и вуку нешто међу собом.

CRNOJEVIĆ

Странка, у којој сам ја, сва из једног гласа, весело, као да је окладу добила, узвикну: „убио,“ „убио,“... „вук,“ „вук;“ а и они противнога мњења сви промислише као и ми и сви пођосмо у сусрет Насљеднику, који се олако осмјехиваше и ведре и весела лица одважно и величанстведо пут нас корачаше.

Мало бй, па смо сви на једно.

Опет Насљедник „добро јутро!“ а ми му га весели и задовољни одвратисмо.

Али ни вука, ни од њега трага.

Е...., моја странка слеже раменима, гледајући пред собом лисицу и при њој привезан један сингави огртач, те се богом оћаше заклетити, с пет корака даљине, ако си икад гледао вука, да је и то.

Свак у смијех и у шалу, и сам се Насљедник слатко смијаше нашему изненађењу. Застадосмо, докле нас Насљедник распита, да није који што виђао, и да се није што догодило, па онда напријед у друге нам означене засједе, јер почиње друга хајка.

Насљедник даде глас да свира *напријед*. Пушке хајкача запуцаше и лов се настави.

И ако су хајкачи били ухватили цио простор од Ђафе па до Кука, и прешли хајком цијели Бабјак од Ждријела, па до Кобиљих торова изнад Приморја, на засједе, које бијаху ухватиле сва боља мјеста од Илине главице, испод које извире Љубин Поток, који се на Ловћен слијева, па Долове и све до Вјетарних Млинова — ипак ни на једног ни зеца да наступи, а већ нека вука.

У другој половини хајке, кад се већ бијаше изгубила нада, да ће бити икаквог лова, окупи смо се нас неколицина око Насљедника и ту, у најпријатнијем разговору, пуном поуке на уредни живот и благостање пресејесмо више од уре времена.

Бијаше 10 ура и по кад се упутисмо пут логора. Чим смо дошли поткријепили смо се по којом чашицом, а мало иза тога сјели на објед.

Нећу говорити како се једе на Ловћену уз ону студену планинску воду, а још ако имаш уз то и по добру чашу вина, као што ми имасмо изобиља.

Њезни паризлија, бечлијо или ма ко ти био, ако немаш добра апетита, не купуј љекове; не троши паре узалуд, већ трчи на Цетиње, па одатле хајде на Ловћен. Напиј се студене и бистре воде с Иванових Корита, отвориће ти се апетит, да га не можеш задовољити. Само ти препоручујем, да, прије него кренеш с Цетиња, узмеш доста хљеба, сира, вина и друго што ти је у обичај да једеш, а на Ловћен ћеш наћи претилих јагњића. Не заборави да узмеш топлих покривача за поноћи; јер лако ти би могло бити зима, па тако спремљен иди само на Ловћен, ако ћеш да ти се за сваки дан што на Ловћену будеш стајао, продужи живот баге најмање годину.

Послије обједа обично млади Књаз би нам по ђешто причао, или појединог од нас распитивао о државној служби, коју дотични врши; *слушао предлоге, који се на ту службу односе*; соколио их на све оно, што је за народ и државу часно, добро и корисно, препоручујући непрестано чежњу и вољу за радом. За тим би задио шалу и смијех; па би се по мало и заспало до 2 или 3 по подне, а само би остали око Насљедника по неколика гардиста и по један дежурни официр, и то једино ради изгледа.

Од 3. или 4 па до 6 сваки дан смо ишли у лов; а између 6 и 7 вечеривали. У јутру се увијек дизали између 4 и 5, па опет у лов до 10 или 11 и обично сваки дан тако.

Оно времена, те нам је у јутру претиједало иза лова, па до ручка пролазило се обично у шали и смијешним досјеткама. У њима се не може нико равнати с Насљедником. — Сто пута ти пазио да не будеш изненађен, он ће те опет изненадити. И ја сам био неколика пута изненађен, али кад пребирах косу да нађем рану по глави крвавом кувару, који из свега мозга јаукаше, бајаги, као да му је други у кухини разбио главу тољагом, служио сам свијем за смијех и тек пошто се и кувар насмијао тада сам се сјетио. Било их је смијешније, а и тежије, него ко ће се свије сјетити; ја сам најбоље своје запазио.

Четвртог дана, пошто смо као обично око једанајест дошли из лова, дошло је и једно друштво с Цетиња, које предвођаше уредник „Гласа Црногорца,“ с намјером да изађу на Језерски врх и да се поклоне гробу великог пјесника *Горскога Вијенца*. Приступили су Насљеднику, и Овај их је милостиво примио и наредио, да се почасте с хладним пивом. Они су пошли на Језерски врх, а ми смо се даље шалили, и као обично послје ручали, шалили се и спавали.

Око три уре по подне Насљедник нареди, да се иде у лов. Некијема нареди да хајкају и нагоне лов, а нас, цетињане, узме са собом, да идемо, да бајаги чекамо по Дугије Њива и око Стрмице.

Тако је сваки и мисли, о, а ниједном ни у крај памети није било, да у вече на Ловћен неће вечерати.

Око 4 кренусмо. Зауостависмо се мало на Иванева корита, па онда настависмо пут и, и у смијех и шалу, стигосмо на врх Стрмице.

Кад смо ту дошли, Његово Височанство окрену се пут једнога крша на десној страни од пута како иђасмо, остави се, па скиде капу и прекрсти се.

Ми га погледасмо, а Он нама:

— „Знате ли што је било овђе?“

Ми слегосмо раменима, јер виши дио не знаваше што оће да нам прича.

— „Назад 4 године на врх овога крша добио сам био тако тешку болијест у стомаку, да ми није било чувеног Чеха, доктора Чернога, ја може бити сад неби био међу вама.“

Како нам падосе те ријечи, свако може лако претпоставити. Ја о томе чисто не смијем ни размишљати.

Идући низа Стрмицу, поче нам причати како му је тога пута неко био саопштио, да се опазило у Ловћену много вукова и да пријете опасношћу чобанима и њиховој стоци.

Па даље, како је дојездио оданде на коњу, ту онако потан за много чекао да му их наждену, и тако јако назебао, јер је било зимње доба, да је добио катар у цријевима, мало га напустио, и тако је ствар била дошла до тешкијех пошљедица, да га чувени Чех прије није почео видати. Сишли смо тако на Дуге Њиве и док смо гођ низ њих ишли не бјеше никакве путине, нити раскрснице ће Он немаше пошто, као ловац, да нам исприча из својих најмлађих година.

Негђе бијаше убио вука, негђе лисицу, негђе какву другу дивљач, а негђе и који из његових пратња, теке свуђ по неко.

Прођосмо тако већи дио Дугијех Њива, а не заустависмо се. Ми, који иђасмо за њим, почесмо међу собом шаптати, да смо се далеко удаљили од логора. Ће који се шћаше у себе питати: „фала Богу, да нећемо на Цетиње?“ Па се онда би сјетио како му је остала струка, или кабаница, или цревље, или јелек на Ловћену. И збиља сваки по нешто имаше, да је на логор оставио.

Млади Књаз иде живо и весело, а и не зна што ми мислимо. Мнозина хитајући за њим, бијаху се те како добро уморили и би му с вољом предложили, да се почине, ма не могу. Наш старији друг, не знајућу како ће му друкче казати да се уморио, хваљаше му свакоји хлад и сваки подањак до којег долазасмо.

Разумијући Насљедник, пита овај жели тијем рећи, на више мјеста би дао знак да се почине, али чим би ми кренули да сједнемо, а Он напријед, теке само да дадне повода смијеху и шали. Али бисмо иза тога одмах починули, јер Књазу бијаше жао, да се иједан из пратње му умори. Идући тако стигнемо на Бјелоше и већ сваки виђе, да нас је Насљедник изненадио. Почеше неки мислити о стварима, које су им на Ловћен остале, но није потреба била о томе мислити, јер Његово Височанство бијаше наредио старешинама послуге, да се све приборе и на Цетиње донесе.

Прошли бијасмо и Бјелоше, кад с лијеве стране од пута полеће једна препелица и паде у једну шеницу не далеко од пута.

Ја, човјек понешен за лов, исках допуштење од Насљедника, да идем да је гађам, па, да би се још боље опоштио, промијеним моју ловачку пушку са једнијем момком, те Насљедникову носаше, али на моју срамоту, и онај момак пође са мнош, а с њим и једав од ловачких паса Књазу Насљедника. Загазисмо у шеницу, и ја тобож избирао правац одакле ћу љепше гађати. Не траја много, а тица се диже, или боље рећи диже је Неро — тако се зваше онај ловачки пас. Таман је

нанишанио, и већ ви знате оћаше ли жива падати на земљу, а пушка: *шò*, а једанак иза тога тица предамном, *дѹи*, мртва паде. И могу вас увјерити, да је ја шћах мртву код друштва понијети, да је онај момак, те је уби, прије не узе. Не би ми суђено ни њу да убијем, ма све једно убио ју је мојом пушком. По уре јошт па смо на помолак Цетиња.

Прво што нам свијема паде у очи и што јест заиста најљепше — као грађевина — на Цетињу, то је дивни Насљедников дворац, који се поносито уздиже са сред оног бијелог плаца наоколо, би рекао, да се поноси доласком свога младог и дичног Господара. Палац, са оним плацом и зеленом ливадом засађеном са јелама, боровима и другим најплеменитијим дрвећем, са оним бистрим као огледало купалиштем, у који се између древади вићаше како се таласа она бистра вода обзовичка, као живо сребро; са Господаревим парком с једне, варошким с друге, а Насљедниковим вртом с треће стране, чићаше тако дивну хармонију, да не треба љенше панораме оку и кичици каквог ваљаног сликара.

Ја се не би насладио читаве уре непрестано гледати га.

Насљедник пође, а ми за њиме, и за час ето нас на дно Господаревог парка. Њено Височанство, наша опшељубљена Владарка, са њеним најмлађим сином, с оном златном јабуком, с оним Божијим даром, којег је узвишеном, племенитом срцу њеном „нама свима“ Господ даровао, бијаше у Парк и ићаше *Дикси Својој*, Насљеднику у сусрет.

Ту се растасмо с Књазом Насљедником, који нам свијема зажеље „збогом“, а у толико и млади Књаз Петар приспје уз Брата својега и подбивши се рука за руку, отидоше к дичној Мајци Њиној, а ми их гледасмо, слађасмо се и из дубине душа наших у себе говорасмо:

Много година, да Бог да срећни и задовољни живјели!!

М-ћ.

ПОШЉЕДЊИ ТРЕНУТЦИ ПРОПАЛОГ ГЕНИЈА

(по руском).

Судбина је страшна и ужасна
Немилосно на путу му стала,
Генија му судбоносне рјечи
Исказати нама није дала.

Њих знат' неће наши нараштаји,
Знат' их неће покољења даљна,
То, ка' муке што поднесе страшне,
Вјечна за њих остати ће тајна.

У час свечан пошљедњег уздаха,
Кад се душа дијели од тјела,
Руком својом огњу је предао,
Руком својом написана дјела;

А тужно је пред собом згариште
С грозничавим пратио дрхатом,
Са погледом препуњеним туге
И с овијем тихијем шапатам:

— Цри ми живот отрован је давно,
Свршити вас не да̄ удес клети,
Па с пошљедњом сад нек искром вашом
И пошљедњи мој уздах одлети...

Горите ви моја чеда драга,
 Изгорите! ко ћ' за вас да хаје?
 Ком требате ви лекције тужне,
 Кад и вашег творца већ нестаје?

Па нека се ваш пепео хладни
 С т'јела мога помијеша прахом,
 Те да и вас и вашег спомена
 Са мојијем нестане уздахом!...

— Укоченим дуго је погледом
 Тужно гледа' пламен како сија,
 Плам час сине, час онет умине,
 Час ка' змија почне да с' извија

Док од једном и искра пошљедња
 Са тог тужног оде жртвеника,
 За њом слаби прам се дима виноу —
 Огња неса, неса мученика!...

Ж. Драговић.

МЕДУЗИНА ГЛАВА

Шаљива игра у 5 чинова

ОД РИКАРДА КАСТЕЛВЕКИЈА

превео с талијанског

Филип Ј. Ковачевић

ЛИЦА:

- Леополд, велики војвода,
 - Франц од Најбурга, његов незаконити син.
 - Дутертре, осамдесетогодишњи слијепец.
 - Карло, његов син.
 - Пасквал, банкијер.
 - Конте Тинфелд
 - Барон Блумфелд
 - Конте Танемберг
- } пратиоци великога војводе.
- Арепфелд, војни ађутант великога војводе
 - Магдалена, маркиза од Миранде.
 - Софија, жена Карлова.
 - Антонина Хуберт.
 - Паолина, дворкиња Софина.
 - Елеазар, касијер банкијера Пасквала.
 - Један придворник великога војводе.
 - Јаков, слуга Пасквалов.

Мјесто: у Паризу.

Вријеме: прва половина овога вијека.

(Наставак.)

ЧИН ДРУГИ.

Дворана у Дутертровој кући, затворена гвозденијема решеткама преко
којијех се види зеленило у башти. Брата на воковима и удно.

Појава прва.

*Господин Душершре, осамдесетогодишњи слијепец, сједи на дивану близу једног
стола, близу њега сједи Софија, с једне стране, а с друге Карло.*

Софија: Драги мој мужу, како мора да је задовољно твоје
срце у овоме часу! Ти стојиш међу твојијема триумфима и међу
твојом љубави. Тамо изван одјекују твоје радионице пјесмом
многобројнијех запатлија; овдје један стари отац и једна љу-
базна жена дијеле с тобом твоје наде и насладе: свуда около
нас влада мир, благостање, весеље; и то је све дјело твојега
ума и твоје љубави!

Душертире: И његова поштења.

Карло: Да, оче, да, моја драга Софијо, ја сам баш сретан. Али не треба да мени самоме припишете благостање, у којем се налазимо. Што моја радионица напредује, што мој кредит расте, ви знате као и ја коме смо то дужни.

Софија: О, да! Ономе племенитоме човјеку, ономе човјеку без интереса, господину Пасквалу.

Карло: Прије двије године ја сам био једно од онијех несретнијех створења, која осјећају у глави својој зачеће неке велике мисли, а присељени су да је угуше из недостатка средстава. Било је то у часу мога највећег очајања, кад сам ја познао господина Пасквала, кад сам му открио своје мисли, кад сам му показао оглед својијех машина. Човјекољубиви добротвор одмах ме разумио, и једнијем знатнијем зајмом пружио ми је могућност, да остварим свој план. И гле, помоћу његовом, ево нас на ново рођени, у нади вазда једне боље будућности!

Софија: Ми ћемо помињати његово име нашој дјечи, да га урежу у срцима и да га науче благосивљати.

Карло: А ви не кажете ништа, оче мој?

Душертире: Какву добит плаћаш ти Пасквалу на новац, што ти је позајмио?

Карло: Добит закониту: шест по сто.

Душертире: А за колико година обвезао си се да му поврнеш главницу?

Карло: За пет година.

Душертире: Имате ли међу вама писменог уговора?

Карло: Не: господин Пасквал има моје мјенице које понавља свако шест мјесеца: али ми је дао ријеч од поштења, да неће тражити исплату прије истека од пет година, како бих имао времена да саставим ту суму.

Софија: И свако шест мјесеца он нам доноси вјерно поновљене мјенице, а ми, из признања, приредимо му сваки пут по један скромни фамиљарни дочек, коме он учествује.

Душертире: Он би дакле могао на истеку свакога рока захтијевати исплату свога капитала?

Карло: Би, ма неће.

Душертире: Добро! На свршетку пете године ако ми Бог да да је дочекам, и ја ћу с вама благосивљати вашег пријатеља. До тада пуштите ме, да ћутим.

Карло: Зар бисте ви посумњали у његово поштење?

Душертире: Људи нијесу, сине мој, вазда они исти какви се причињају.

Карло: Али само да га чујете кад говори!

Душераре: Чуо сам га.

Софија: Да можете видјети искреност и добро срце, запечаћене у његовијема пртмама на лицу!

Душераре: Слијеп сам, моја драга Софијо.

Софија: Истина је на жалост и то је једини облак на нашем ведром обзору!

Душераре: Слијеп сам од очију, али моје срце вас види, јер љубав према вама, драга моја дјецо, сачувала ми је све, па чак и очни вид, који сам изгубио.

Појава друга.

Паолина и првашњи.

Паолина: Госпођо газдарице, једна посјета.

Софија: Господин Пасквал?

Паолина: Не, него госпођица Антонина Хуберт.

Софија: Антонина? Ох радости!

Појава трећа.

Антонина и првашњи.

Антонина: Моја драга Софијо! Господине Дутертре, добар дан! Здраво, господине Карло!

Софија: Сама?

Антонина: Довезла сам се на колима; знате да се сиромах мој стриц не може маћи из постеље. Дошла сам да ти уручим једно писмо, које ће те јако обрадовати.

Софија: Једно писмо за мене? Од кога хвала Богу?

Антонина: Од наше пријатељице Магдалене.

Софија: Од Магдалене! Ах, што ми је мило!

Карло: Ко је та госпођа?

Софија: Карло, зар се не спомињеш више Магдалене Силвере, моје пријатељице и саученице?

Карло: Да, да! Сад се спомињем. Она млада Мексиканка, која је послје отпутовала пут Америке!

Софија: Управо она; а послје се удала за Маркизом од Миранде.

Антонина: Драга Магдалена, она је вазда на моме срцу! Ја сам тада имала четрнаест година, а она двадесет и три, а за мене се тако бринула, тако ме љубила!

Софија: Ми је звасмо твојом мамицом. Дај, дај да видимо што ми пише! (*Отвори писмо и претрча га оком*). Ах!

Антонина: Дакле?

Софија: Ми ћемо је брзо загрлити.

Карло: Тако?

Антонина: Нешто предосјећах.

Софија: Да, она долази у Париз; враћа се са једнога пута у Германију и Италију. Биће већ овај час приспјела. Ах, ово је најљепши дан мога живота!

Карло: Долази ли са својијем мужем?

Софија: У писму не стоји ништа, не знам ти казати.

Појава четврта.

Паолина и првашњи.

Паолина: Господин Пасквал.

Антонина: Неко у посјету; ја одлазим.

Софија: Зашто тако хиташ? Причекај мало. Познаћу те с нашијем добротвором, са богатијем банкијером Пасквалом, за кога ћеш бити већ чула.

Антонина: Да, да; а видјела сам га више пута и у позоришту. Одвратан ми је; предан је лудорији да ме увијек гледа кроз наочарицу. Нећу да се нађем с њим.

Дутертре (За себе): Ево барем једне која мисли као ја.

Софија: Када ћемо се опет видјети?

Антонина: Најдаље сјутра. Испрати ме изван, имам нешто тајно, да ти повјерим.

Појава пета.

Пасквал и првашњи.

Софија: Господине Пасквале, хоћете ли дозволити да испратим до кола госпођицу Хуберт?

Пасквал: Изволите само, госпођо Софијо. *(За себе)*: Антонина у овој кући!

Дутертре (Карлу): Додај ми руку, Карло; желим се повратити у своју собу. Ви ћете ми опростити, је ли, господине Пасквале?

Пасквал: Чудим се, драги господине Дутертре!

Карло (врашкећи свога оца): Он се не осјећа баш најбоље; брзо ћу се повратити, мој драги пријатељу. *(Улазе у собу)*.

Појава шеста.

Пасквал сам.

Баш су ме лијепо дочекали! Оставише ме овдје сама као коња! Ма не мари ништа. А зар је Антонина пријатељица госпође Дутертрове? Ово је изненађење за мене; велики изналазак: уловићу тако два голуба на једно зрно. *(Трља руке)*.

Појава седма.

Карло и првашњи.

Карло: Ево ме с вама! Опет зас молим за опроштење: сиромах старац требовао ме.

Пасквал: Сасвим право, сасвим право, драги пријатељу; ваша синовља љубав мила ми је и одушевљено ме потреса. Са мном ти не треба околишавања ни удворности.

Карло: Сад ће се наћи час и моја жена вратити.

Пасквал: А да не бисмо губили времена, сада кад смо сами, имам неку услугу од вас да молим.

Карло: Једва дакле пружате ми прилике што одавно желим, да и ја учиним штогод за вас, коме све дугујем. Дај Боже да та услуга буде штогод важно.

Пасквал: Напротив, то је ситница. Је ли код вас прошлијех година био благајником неки Маркеланђело?

Карло: Јест на моју несрећу.

Пасквал: Зашто тако говорите?

Карло: Јер, право да вам кажем, то је један одвећ наопаки човјек.

Пасквал: Је ли вас покрао?

Карло: То би ваљда било мање зло, и опростио бих му; него је он продавао другијема тајне мојијех шпекулација и тијем ме издавао на добру вјеру. Зато сам га отјерао.

Пасквал: Баш ми је тако и сам казао.

Карло: Дакле ви га познајете:

Пасквал: Пријавио ми се и молио, да се заузмем за њега; не би ли ступио у службу код банкијера Дуранда.

Карло: Пазите се добро; јер би он издао и ону поштену кућу.

Пасквал: Али ја сам се заузео.

Карло: Зло сте велико учинили.

Пасквал: Али да ступи у ту службу, нужно му је, да му испуштите једну писмену свједоцбу његовог доброг владања.

Карло: Дакле ви нијесте добро разумјели што вам мало прије рекох?

Пасквал: Разумио сам, разумио и то врло добро, него вам опет понављам своју жељу, да га препоручите кући Дуранд.

Карло: Жао ми је, али не могу.

Пасквал: Дед, учините то за моју љубав.

Карло: Молим вас, господине, не говоримо више о томе.

Пасквал: Ви ми дакле одбијате прву услугу за коју вас молим.

Карло: Захтијевајте од мене ма што друго, па нека је скопчано и са највећијем пожртвовањем, готов сам да учиним за вас, али ово...

Пасквал: Па лијепо! онда ћу вам доказати, да ја имам више повјерење у вас, него ли ви у мене. Велики један интерес, рад један који може увеличати моје имање, нагони ме да уведем у кућу Дуранд човјека, с којијем имам тијесно познанство и потпуно поуздање. Јесте ли разумјели сада?

Карло: Доста, господине, заклињем вас! Ви ме стављате данас на најтежу муку, коју бих могао на свијету премучити: на муку, да вам кажем — да нијесам ја онај човјек, кога ви тражите.

Пасквал: Стрпите се! Ја сам рачунао на ваше пријатељство и преварио сам се. Сада када ми је пропала нада на један велики добитак, треба да саставим све своје главнице да могу успјети у својијема подuzeћима, и ја нијесам крив што морам тражити од вас исплату вашијех мјеница, којијема је рок јучер истекао.

Карло: Боже велики! ма то је немогуће: ја немам заклада и не могу их наћи.

Пасквал: Испуштите ми дакле ту свједоцбу и ствар је свршена.

Карло: Али, господине, нека будем принуђен доћи и до просјачкога штапа, никада нећу учинити једно такво подло дјело.

Софија (изван): О! о! о!

Карло: Ево Софије; ћутите за Бога! (*Карло се наслони на један стол.*)

Појава осма.

Софија весела и првашињи.

Софија: Ох! ох! Баш су то пустоловине за причање!

Пасквал: Зашто се смијете, госпођо Софијо?

Софија: Смијем се за нешто, што ми је повјерила моја драга пријатељица Антонина Хуберт кад се раставила са мном.

Пасквал: Дај да чујемо, дај да чујемо!

Софија: Не смијем говорити; то је тајна, тајна једна међу нама женама.

Пасквал: Па чувајте је! нећу да вас излажем, тим мање, што имам да од вас тражим неку услугу.

Софија: Тражите, господине Пасквале, ви имате право на то. Карло, што чиниш тамо наслоњен на писаћем столу? Не чујеш ли, да наш пријатељ има неку услугу, да од мене тражи?

Карло: Господин Пасквал извиниће ме. Имам да прегледам неке рачуне. Наставите ваш разговор и не пазите на мене.

Софија: Кажите дакла, господине Пасквале, у чему је ствар?

Пасквал: Госпођо, самотни живот већ ми је додијао. Немојте се подругати моме предлогу: хтио бих се оженити.

Софија: Жена, коју ви изаберете, биће сретна. Кажите ми све; јесте ли ви љубљени?

Пасквал: То зависи од вас, госпођо.

Софија: Од мене?

Пасквал: Одмах ћу се објаснити. Дјевојка, коју бих ја узео у жену, ваша је пријатељица, и била је мало час ту с вама.

Софија (зачуђено): Антонина Хумберт!

Карло: Што чујем!

Пасквал: Ви се томе чудите?

Софија: Господине, дозволите ми да...

Пасквал: Говорите јој о мени! Ако мислите да имам какво добро својство, кажите јој, не мислите ли, онда јој говорите о мојијема милионима којијех имам доста. Ако је превластите за мном, моја благодарност према вама биће неограничена.

Софија: Мој несретни господине Пасквале, ви видите како сам веома ожалашћена, што вас не могу послужити у првој прилици те ми указујете.

Пасквал: Како!

Софија: Тај брак је немогућ.

Пасквал: Ништа није немогуће на овоме свијету.

Софија: Прије свега Антонина је стопрв навршила седамнаесту годину, а ви...

Пасквал: Ја тјерам тридест осму; нијесам баш тако стар. У осталом не захтијевам да ме она узме из љубави.

Софија: Онда знајте дакле, господине, пошто вас треба да предуприједим: Антонина је већ запачала своје срце.

Пасквал: Ох! госпођица је заљубљена? Ох! ох! Познате су ми издишуће страсти од шеснаест година; оне су као пламен на свијећи — дуните, угаси се.

Софија: Ја довољно познајем значај Антонине и могу вам јамчити, да би она одбила вашу понуду, ма колико да је она часна.

Карло (устајући): И ја сам твојега мишљења, жено моја.

Софија: Како си блијед, Карло: да нијеси што слаб?

Пасквал: Сиромах господин Карло, он је данас зловољан због мене, свога пријатеља, знајући да се данас налазим у тешкијема околностима. Двије спрдње са мном набили једну иза друге: прву господин муж, а другу госпођа жена.

Софија: Шта каже господин Пасквал?

Карло: Није важно да ти се објаснива, драга моја.

Пасквал: Напротив ја мислим да је веома важно казати јој све: тако ћемо чути и њено мишљење.

Карло: Господине, ви нећете бити тако необазриви...

Софија: Говори, Карло! или кажите ми ви, господине; хоћу да знам све.

Пасквал: Немојте се узнемиривати, молим вас; ствар је тако проста. Ваш муж, одбивши ми неку услугу што сам од њега тражио, бадио је мало леда у наше жарко пријатељство.

Софија: Боже мој! Шта чујем!

Карло: Господине, ви подло злоупотребљавате улазак у моју кућу!

Пасквал: Ох! ох! дијете... преухитрио си!

Софија: Карло! Карло! Чесова је то промјена? Какав ти је то тај твој језик?

Појава девета

Душераре, на прагу своје собе, и првашњи.

Карло: Оче мој!

Пасквал (за себе): Старац долази у добри час.

Карло: Није ништа, оче мој, ама баш ништа. Нешто мало живља чегрст због интереса... Хајте баш овамо. (*Лагано Пасквалу*). Мир, за љубав Божу! (*Узима оца за руку и намијешта га да сједе*).

Душераре: Твоја рука дрхти; тебе су када грчеви обузели, сине мој! Овдје је нека тајна, њу хоћете да ми сакријете, а ја захтијевам да ми је кажете.

Карло: Па добро! Знадите дакле кад хоћете. Господин Пасквал, намјером мало поштеном, хоће да намјести у кући Дуранд онога Маркеланђела, кога сам ја отјерао из своје радње с познатијех вам разлога; захтијева да ја јамчим банкијеру Дуранду за уредност и поштење онога несретника једнијем свједочанством.

Душераре (за себе): А! А! моја сумња!

Софија (за себе): Шта чујем?

Карло: И пошто сам одбио од себе тако недостојни захтјев, он ме позива на неодложну исплату мојијех мјеница.

Софија: Боже!

Душераре: Ах! моје срце није било слијепо!

Пасквал: И то све против моје воље.

Карло: Осим тога он захтијева, да моја жена натјера Антонину Хуберт, да пође за њим, ма да му је Софија казала, да Антонина Хуберт већ љуби другога.

Душертре : Ето дакле положија, у који вас је ставио онај, кога ви поштовасте као неког бога заштитника, и који вас је толико времена ловио и за нос вукао док вас није утврдио у вашој лакоумности! О ви преварени сиромаси!

Пасквал : Тако, тако! где ти данашњега свијета! Док ти неко добра чини а ништа за то не тражи, удри: хвали га, благосивљај га, куј га у звијезде; када пак добротвор и он за своје услуге замоли да му се штогод учини, исколачи очи на њега: викај га, псуј га, срамоти га на сва уста! О неблагодарни свијете!

Софија : Не, господине, нијесмо вам неблагодарни, а нека Бог види, који чита у нашијема срцима.

Пасквал : Господине Душертре, ви који сте глава од породице, треба да имате више искуства него други. Наговорите вашу дјецу да ми повоље што тражим, па ћу све заборавити и одложити исплату мјеница.

Душертре : Ви ме пожижете да говорим својој дјеци? Па добро, слушајте! Карло, ти си радио у овоме питању као поштен човјек. Него, сине мој, твој рад није још свршен; преостаје ти још једна ствар да учиниш.

Карло : Што, оче мој?

Душертре : Предуприједити кућу Дуранд о пријеварнијема намјерама овога бездушника, нека се чува од њега.

Карло : Истина — и то ћу учинити!

Пасквал : Са добра на боље! Напријед! Свршите!

Душертре : Још не. Ти, Софија, извијести госпођу Хуберт и предсједника њеног стрица о намјерама и карактеру господина Пасквала да се не би преварили и подлегли сили његовога злата.

Софија : То ћу учинит, оче мој!

Пасквал : Е вала! врло добро! Неблагодарности вашој додајете још подлу злоупотребу мога повјерења! Ви пак нешто заборављате, а то је: кад се пријатељство претвори у мржњу, ова мржња постаје неизравњива, вјечна.

Софија : Карло, његов поглед леди ми срце.

Душертре : Ема мене, који не видим тога погледа, не плаши ме, и кажем: господине Пасквале, ово је кућа части и поштења, а не више за вас мјесто: оставите нас!

Пасквал : Још ме изгоните! па добро! Хтјели би рата, па нека и тај с ваше стране потече. Господине Карло, сада ће ваше мјенице бити приказате трговачкоме суду. Поздрављам вас. (одлази).

Карло : Он је изрекао нашу пресуду.

Софија: Карло, мој јадни Карло!

Душертаре: Дјецо моја, овамо, овамо околу јадног вашег старца!.. (*Хвата их у наручја*). Ви сте обојица достојни мене. Обратите ваше погледе онамо, гдје ја не могу више своје упријети: тамо је провиђење — завапите га, и оно ће сићи.

Појава десета.

Магдалена на прагу и првашињи.

Магдалена (заустављајући се потрешена видећи их): О драге слике! (*Учини неколика корака; Софија се окрене, види је и полети јој у наручја*).

Софија: Магдалена!

Магдалена: Пријатељице, сестро моја!

Душертаре: Ко је? Какви је то глас те не познајем?

Софија: Ово је Магдалена, оче мој; њежна другарица моје младости.

Карло: Госпођо...

Душертаре: Госпо...

Магдалена: Дајте ми руку, господине Карло; дајте ми вашу, господине Душертаре! Како се осјећам сретном што се опет међу вама налазим! Ма шта видим? Ви сте сви потрешени! Свијема су вам очи отекле од плача! Што се догодило? Ја не долазим дакле у добри час?

Софија: Не, драга моја, не. Ти си нас затекла мало престрављене, јер мало прије наш стари отац бјеше пао у несвијест, и...

Душертаре: Госпођо, молим вас немојте оставити моју снаху.

Карло: А ви се повратите у своју собу, оче мој; вама је нуждан мир и покој. (*Полако.*) Дођите, говорићемо, савјетоваћемо се...

Магдалена: Зајста: ја не мислим оставити тако брзо Париз. Чувајте се, господине; до виђења!

Карло: Извините! (*Улази са старијем у собу*).

Појава једанаеста

Магдалена и Софија.

Магдалена: Ах, ево нас на пошљетку саме! Како се нешто добро осјећам откада сам те загрлила! Сједимо, поразговоримо се мало. (*Сиједају*) Али, Софија, ти си на некакву муку, која узима све твоје мисли; ти се једва обзиреш на своју пријатељицу, која ти се враћа послје двије године и по растанка.

Софија: Па добро, теби ниша не могу затајити. Жалосна сам у неколико због свога мужа, чији се интереси, до сада тако сјајни и богати, налазе данас на ивици једне ненадне пропасти.

Магдалена: То је судбина! Ја увијек падам у несреће; изгледа као да сам проклета. Кажи ми, драга моја, би ли то била велика штета твога мужа?

Софија: Опстанак наше фамиље.

Магдалена: Ја нијесам пребогата, али располажем су којом стотином хиљада франака: је ли то доста?

Софија: О добра, велика моја пријатељице! Видим, да је твоје срце вазда исто. Хвала ти, драга моја; али хоћу да поласкам себи мислећи, да се ствар још може поправити. Говоримо сада о теби, чија ми присутност васкрснива све најслађе моје успомене. Ти си дакле од нашијех? а твој муж, маркиз од Миранде?

Магдалена: Ја сам удовица, моја драга.

Софија: Удовица? Ја нијесам за то ништа знала.

Магдалена: Тако је! Па хоћеш ли још једну лијепу да ти кажем? Ја сам удовица, а још дјевојка.

Софија: Како?

Магдалена: Ево како. Како сам свршила васпитање, повратила сам се у Мексик, у крило своје фамиље. Авај мене, фамиље ми више не бијаше. Жута грозница те бјеснијаше по Мексику, лишила ме родитеља. Преостао бјеше само један рођак моје мајке, Маркиз од Миранде, већ доста стар и задјевен том заразом. На моме доласку нашла сам га гдје издише.

Софија: Сирота Магдалена!

Магдалена: Он бијаше веома богат; хтио је да ми створи одлични положај у друштву и усљед тога, с намјером да ми остави у наслеђство своје име и имање, предложи ми тај брак *in extremis*. Ја пристадох, али мало часова иза тога остадох удовица Маркиза од Миранде. Шта ти се чини?

Софија: Сажалевам те; ти не знаш што су љубав и насладе брачне везе.

Магдалена: Не знам што су насладе брака, али знам што је љубав.

Софија: Љубиш ли ти кога?

Магдалена: Љубим... и не љубим. Замисли једну љубав романтичку, платоничку, невину као небески голубови: љубав једну махниту, ако тако хоћеш, која ми ипак кад-и-када изазива најслађе уздисаје.

Софија: Несретни одношај, протусловље!

Магдалена: Не море! Нема ту никаквога одношаја. Била је то ствар од мало часова, роман један, случај.

Софија: Казуј, казуј.

Магдалена: Отрагу неколико мјесеци била сам на Баденскијема топллицама. Ти знаш да сам ја била веома побожна и одана самоћи...

Софија: Знам; памтиш: како нијеси хтјела под никакви услов изаћи из манастира гдје смо се васпитавале, и како си се хтјела завјетовати.

Магдалена: Истина, и тај мој позив још једнако траје..... ко зна да некад... доста! — наставимо даље. Бјех најмила стан до преграђа близу једне богомоље, гдје провођах већи дио дана. Бјех међу биљкама, у некој савршеној пустињи; спавах слађане санке. Једно јутро кад се пробудим, чујем изван неки необични жубор од гласова: скочим на прозор, пак иза завјеса станем гледати невидјена. Бјеше то двобој.

Софија: Двобој?

Магдалена: Да, да — бој на сабље већ отпочет. Један од бораца бјеше момче од деветнаест до двадест година, лијеп — ах! лијеп да се неможе исказати! То пјесничко дијете бораше се као херој. Према њему стојаше цин један, грозовита лица, жилавијех мишица, крвавијех очи. Не треба ти казивати, коме од два борца бјех ја у тај час наклоњена.

Софија: Плавоме арханђелу, сигурно.

Магдалена: Није могло ни бити друкчије. Паде ми на памет величанствена слика Рафаелова, гдје Андио обара сатану, и гле! у исти час видим горостаса гдје се јоса и пада. Тада ће мили добитник, изгледом пунијем сажалења, бачити сабљу, сагнути се над рањеником, и сузнијема очима рећи: „Господине, ма да сам побједио, опет сам крив, и тражим проштење!“ Оне ријечи, које бјеху израз, красне и људске душе, пометоше ме; чути их из уста љубљенога човјека — била је стријела моме срцу. Ја хтједох отворити врата, хтједох потрчати у помоћ рањенику, али брже него што ти ја ово казујем, пристадоше двоје кола побједном — побјеђени ишчезнуше, а пред мојијема очима не остаде друго осим траве покропљене крвљу, и у памети оне слатке ријечи: „Господине тражим вам проштење:“

Софија: Дакле овај јунак није те ни видио?

Магдалена: Не. Ко је он био? не знам; зашто су се тукли? не знам; камо је пошао? не знам; хоћу ли га опет видјети?

надам се и бојим се у исто вријеме. То су ствари, које требају даљине и тајне, па да остану јасне и лијепе. Волија бих: никада га више не видјети, него ли се сусрести с њиме и дознати да ме не љуби.

Софија: Али то је немогуће; доста је да му се покажеш, и он ће те љубити.

Магдалена: Како можеш ти тако сигурно казати.

Софија: Јербо је то судбина свијех људи који те виде.

Магдалена: А, ти хоћеш да припишеш то ономе чудноватоме и неисказивоме магнетизму, што моји погледи учине на јаки спол.

Софија: Управо. Памтим како је твоја привлачива сила била тако јака, да смо те ми звали, видећи твоје неизбројне добитке, *медузина глава*. И та особита појава увијек се зар сачувала?

Магдалена: Увијек; шта више, још је временом порасла. Ја нијесам тако лијепа, али ипак моме погледу не може се опријети ниједан човјек... Ха! ха! то је управо ствар за смијех. Треба да знаш, из сажалења према људма, убичајила сам да носим свој вео увијек спуштен.

Софија: Који ћеш на згодно мјесто и вријеме дићи, да добијеш своју жртву.

Магдалена: Да, да, не могу занијекати. Више пута користовала сам се овијем чудноватијем даром мајке природе, али знаш у каквој намјери? да помогнем несретнијема, да добијем милости и добротинства за биједно човјечанство; а не никада за своје сврхе и корист, јер мени није ништа од потребе, ја не осјећам за никога ништа.

Софија: Ах! ти не осјећаш ништа?

Магдалена: Не. Замисли ме као неко угнуто огледало, које запаљује друге предмете, а само се никада не угријава: ја видим ватру у туђијема грудима, а у својијема осјећам мраз.

Магдалена: Изузамши дан, кад си видјела твога младога јунака.

Магдалена: Ох, то није био човјек; то је био дух, авет нека. И будући да је то први створ за којег сам нешто осјетила, то сам сигурна да ће бити и једини који ће остати недирнут мојијем погледом. Таква је моја срећа.

Софија: Мислиш ли ти да си несретна?

Магдалена: Не за друге, него за себе. А гле! ми ништа не говоримо о мојој васпитаници, о мојој кћерци. Како је драга Антонина? Шта ради? Помиће ли се мене?

Софија: Ах, она те је добро прежељела. Она је то била, те ми је твоје писмо уручила. Она је заљубљена.

Магдалена: У кога:

Софија: У једнога младића, за ким ће се врло тешко удати.

Магдалена: Зашто?

Софија: Јербо је на много високом положају у сразмјери са њом.

Магдалена: Какав кнез:

Софија: Није, ма готово.

Магдалена: Израдићу да се вјенчају.

Софија: Хоћеш ли се ти тога заузети?

Магдалена: Само да он узима оца, стрица или старатеља на ја стојим добра за то.

Софија: Па лијепо, Антонина ће ти све казат; и то је неки роман.

Магдалена: Ја сам их све прочитала.

Софија: Боље да кажем, загонетка нека.

Магдалена: Ја погађам сваку.

Софија: То је узао на мртво везати.

Магдалена: Ја сијечем све узлове само ако су њима људи везати. Да само знаш каква ме Херкулова мука сјутра чека. Морам јуришати на једнога кнеза владара, пуритана њемачког, строга испосника, који смртно мрзи моје име због жамора, што су дигле моје побједе. Тиче се неке сироте жене, којој је муж у прогонство, и кога ја, мојим заузимањем, треба да повратим.

Софија: Мислиш ли ти великога војводу Леополда, у Елисеу Борбонском?

Магдалена: Управо њега, јер ми је то препоручио посланик Мексикански, такођер моја жртва.

Софија: Онда похитај, да прије видиш Антонину.

Магдалена: Ваљда постоји каква веза између кнеза и њене љубави?

Софија: Може бити.

Магдалена: Остави то на мене. Сада се управо морам раставити с тобом (диже се и спуштаје вео). Још данас нијесам свршила своју молитву, а осим тога имам да скинем с врата једно бреме: имам једно кредитно писмо, којијем се тражи новаца од једног богатог банкијера, који је, као што ми рекоше, веома лукав и тврдица!

Софија: Како му је име?

Магдалена: Пасквал.

Софија: Пасквал? О Боже мој!

Магдалена: Зашто те то име тако потреса? Да није?..

Софија: Јест човјек, који држи у рукама судбину мога мужа.

Магдалена: Ох! како сам нагађала:

Софија: Прошле су двије године, да смо га држали за право нашег пријатеља. Али је данас збацио образину и хоће да наплати од мога мужа неку огромну суму, коју нам је позајмио, што би проузроковало нашу савршену пропаст.

Магдалена: Шта чујем! Софијо, вечерас ми пошљи свога мужа; хоћу да се извијестим о свему.

Софија: Да ти пошљем мога мужа? добро... доћи ће!

Магдалена: Страх те?., не бој се!.. вео ћу држати спуштен.

Софија: Ах немој ме застидјевати!

Магдалена: У толико утри своје сузе, не очајавај, ја сам овдје!

Софија: Али шта мислиш учинити?

Магдалена: Утјераћу разлог у главу господину Пасквалу.

Софија: Немогуће.

Магдалена: Он је човјек, је ли?

Софија: Само по изгледу.

Магдалена: За мене је доста да има очи.

Магдалена: Него каквијема средствима ћеш се послужити.

Магдалена: Каквијема? гледај: (длиже вео) открићу Медузину главу

Софија: Ох, како си лијепа, Магдалено!

Магдалена (смијући се): Де слободно! ти нијеси човјек! Један пољубац, један пољубац само, мој драги анђеле, па буди јунак док се опет сјутра видимо.

Софија: Збогом и до виђења!

(Свршетак другога чина; наставиће се трећи.)

Разне биљешке.

Г. С. П. Бешевић, познати српски pjesник и наш вриједни сарадник, послао је из Сплета на дар друштву „Горски Вијенац“ двије књиге својих дјела, „Пјесме“ и „**Stručak Cvijeca** u spomen i slavu otkrića spomenika neumrlom srpskom pjesniku *Ivanu F. Gunduliću*“, са посветнијема пјесмама: на књизи „**Stručak Cvijeca**“ *Црној Гори*, а на књизи „Пјесме“ Сл. Друштву „*Горски Вијенац*“. Ево тијех пјесама:

Црној Гори.

Кад нестане вељих мука,
И браћа се вежу миром;
И кад сјегне српска рука,
Братинскијем за патором.

Кад на усне капи евете,
Изморене крену груди,
И браћа се браће сјете:
„Да смо Срби, .. да смо људи!“

Тог свеславе срећна дана,
Међ' све друге ти би сјала;
С узорних Ти великана,
И с примјера ког' си дала!

С п л е т, 13. Јула 1895.

С. П. Бешевић.

Сл. Друштву „Горски Вијенац.“

У вјенцу су два симбола,
Један смрти, .. други славе;
Један пјесме, .. други бола, ..
... И оба за људске главе.

Али вјенац, .. „Вјенац Горски“
Симбол носи један сами:
... „Мач крунише Црногорски,
„Да к'о „Луча“ сја у тами.

На том „Вјенцу“ лист до листа,
Редом славу приповједа;
На сваком се име блиста
Шпартиније лавских чеда.

... Благо теби Црна Горо,
„Благодество“ с Тебе грије; ..
Још једини Твој се ор'о,
„Врх Тимора“ — срећан вије!

С п л е т, Јула 1895.

Из дубоког братског поштовања

С. П. Бешевић.

Друштво наше изјављује овим особиту благодарност своје честитоме брату Србину на кршиноме Приморју за овај лијепи и искрени дар и поздрав.

† Др. КЛЕАНТЕС ТЕОДОРИДЕС. — Неумитна судбина отргла нам је из наше средине ваљаног сауредника и сарадника „Луче“, неуморног посленика на пољу књиге и своје струке, младог Јелина дра Клеанта. Сузе су наше свједоци велике жалости за њим, а ми му кличемо: мир пепелу његову! Бог нека га прости и помилује!